

MODUL ZA UČENIKE NIŽIH RAZREDA OSNOVNE ŠKOLE

1. Uvod

Modul za učenike nižih razreda osnovne škole jedan je od triju modula *Hrvatskoga mrežnoga rječnika*.²⁰⁹ Abecedarij toga modula u lipnju 2023. sadržava 3000 natuknica, koje su prilagođene učeniku kao krajnjemu korisniku rječnika (Hudeček i Mihaljević 2017b: 3). Kao i cijeli *Mrežnik*²¹⁰, modul za učenike zamišljen je kao normativni rječnik te sadržava riječi (u natuknici) i sveze (u podnatuknici) hrvatskoga standardnog jezika (u vrlo malome broju i nestandardnojezične česte riječi s kojih se upućuje na normativno prihvatljiv oblik). Struktura je natuknice jednostavnija nego u modulu za odrasle izvorne govornike: u gramatičkome bloku uveden je manji broj oblika nego u osnovnome modulu, označeno je (podcrtano) samo mjesto naglasaka, primjeri su jednostavniji te se u strukturi nekih natuknica nalazi i jezični savjet ili uporabna napomena.²¹¹ Učnički se modul u *Mrežniku* dijelom oslanja na *Prvi školski rječnik hrvatskoga jezika* (Čilaš Šimpraga, Jojić i Lewis 2008.), no od njega se razlikuje po tome što ima opsežniji abecedarij, promijenjene, dopunjene ili dodane definicije te savjete i napomene koji su izvorno napisani ili povezani s napomenama koje se nalaze na stranicama Instituta za hrvatski jezik (portal *Hrvatski u školi* na mrežnoj adresi hrvatski.hr). Natuknice u modulu za

²⁰⁹ O inicijalnim projektnim ciljevima i postignućima vidi rad Hudeček i Mihaljević iz 2020., u kojemu se nalazi mnoštvo pojedinosti o tehničkim aspektima *Mrežnika*, korpusima i abecedarijima, normativnosti, o njegovoj mikrostrukturi i makrostrukturi te *Predgovor* i poglavlje *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik* u ovoj monografiji.

²¹⁰ Podrobnija usporedba *Mrežnika* i njegovih značajka kao normativnoga rječnika s drugim hrvatskim e-rječnicima dostupna je u Hudeček i Mihaljević 2017a: 172–174. Ovdje je bitno napomenuti da se *Mrežnik* sastoji od triju zasebnih modula, no povezuje ih „činjenica da su svi dostupni podatci koordinirani i sinkronizirani”, pa tako „svaki modul funkcionira kao zaseban rječnik sastavljen za različitu ciljnu skupinu korisnika” (Hudeček i Mihaljević 2017a: 175).

²¹¹ „Za ta su tri modula uspostavljena tri modela strukture natuknice, pa će se ti moduli osim po broju uključenih riječi razlikovati i po načinu obrade tih riječi (opsegu i vrsti gramatičkih podataka, ustroju i opsegu definicije značenja, značenjskoj razvedenosti, primjerima, povezivanju s drugim natuknicama i izvanrječničkim izvorima, uspostavi značenjskih odnosa s drugim natuknicama i riječima koje neće biti zastupljene u *Mrežniku*, po svezama i frazemima koji se u pojedinome modulu donose te njihovoj obradi, po vrsti i opsegu napomena o uporabi – pragmatičkih napomena).” (Hudeček i Mihaljević 2017b: 4).

učenike imaju i snimljen izgovor te je modul igrificiran, vidi poglavlje *Igrifikacija*. Većina je rječničkih članaka opremljena i slikom.

Pri sastavljanju definicija obrađivači su se koristili i *Školskim rječnikom hrvatskoga jezika* (Hudeček i Mihaljević (ur.) 2012., dostupan i na rjecnik.hr) te *Prvim školskim pravopisom hrvatskoga jezika* (Hudeček, Jozić, Lewis i Mihaljević 2016.). Riječ je o djelima u kojima je posebna pozornost „posvećena načelu primjerenosti korisniku (konkretno učeniku), koje se ogleda ne samo u izboru i prikazu građe, nego i u prilagodbi leksikografskih načela dobi i sposobnosti učenika” (Hudeček, Jozić, Lewis i Mihaljević 2016: 7), pa su u tome smislu bili putokaz za izgradnju *Mrežnikova* modula za učenike.²¹² Kao modeli za obradu nekih natuknica poslužili su i rječnici engleskoga jezika, osobito *Scholastic children's dictionary* (Glasthal, Wolinsky i Varilla Jones 2002.), Wordsmythov rječnik na adresi www.wordsmyth.net (i <https://kids.wordsmyth.net/we> za dječji modul) te učenički modul rječnika *Merriam Webster* na adresi www.learnersdictionary.com.²¹³ Primjeri (jednostavne sintagme ili rečenice) preuzimani su iz izvora Instituta za hrvatski jezik, mrežnih korpusa (*brWaC-a*, *Hrvatske jezične riznice*) ili drugih mrežnih izvora te bitno pojednostavnjeni ili konstruirani na temelju najčešćih kolokacija prema podatcima iz osnovnoga modula.

U ovome radu prikazana je obrada natuknica u modulu za učenike nižih razreda osnovne škole u *Mrežniku*. U prvome su dijelu rada objašnjeni kriteriji prema kojima su odabrane riječi koje su ušle u abecedarij. Potom je opisana struktura rječničkoga članka te obrada, i to obrada imenica (s naglaskom na meronimskim i taksonomskim odnosima), glagola, zamjenica, pridjeva, priloga i nepromjenjivih riječi. U posljednjemu su dijelu rada navedeni tipični jezični savjeti i napomene koje se nalaze u *Mrežnikovu* modulu za učenike nižih razreda osnovne škole.

²¹² Metodološki utemeljen i informacijski iznimno iscrpan pregled pristupa i vrednovanja uloge e-učenja i e-rječnika u usvajanju hrvatskoga jezika donose Hudeček i Mihaljević (2019.). Elaborirajući o načelima izrade sadržaja modula za učenike u *Mrežniku*, uz načelo primjerenosti dobi učenika navode i „načelo usklađenosti s nastavnim planovima i programima za predviđenu dob, načelo usklađenosti sa znanstvenim spoznajama iznesenim u metodičkoj literaturi te načelo usklađenosti s normama hrvatskoga standardnog jezika” (Hudeček i Mihaljević 2019: 90).

²¹³ Recentne spoznaje o specijaliziranim rječnicima za djecu u europskoj e-leksikografiji donosi Milica Mihaljević i zaključuje kako „1. akademski e-rječnici uglavnom ne donose definicije za djecu i strance, 2. u mnogim zemljama postoje specijalizirani e-rječnici za strance, a e-rječnici za djecu mnogo su rjeđi te su djeci još uglavnom namijenjeni samo tiskani rječnici” (Mihaljević 2018: 76–78). U istome se radu donosi i analiza hrvatskih izvora.

2. Abecedarij modula za učenike

Abecedarij modula za učenike sadržava 3000 natuknica koje su crpljene iz udžbenika za niže razrede osnovne škole, *Prvoga školskog rječnika hrvatskoga jezika* i *Prvoga školskog pravopisa hrvatskoga jezika* te je taj popis dopunjen čestotnim popisima lema iz *hrWaC*-a (Ljubešić i Klubička 2016.) i *Hrvatske jezične riznice* (Brozović Rončević i Čavar 2016.). Sve natuknice koje se nalaze u modulu za učenike i modulu za neizvorne govornike nalaze se i u osnovnome modulu. Prvotno dobiven abecedarij dopunjen je mocijskim i vidskim parnjacima, posvojnim i opisnim pridjevima i kohiponimima (Hudeček i Mihaljević 2018: 3). U modulu se nalaze riječi iz svakodnevnoga života (nazivi prijevoznih sredstava, dijelova pribora za jelo, odjeće i obuće, zgrada i njihovih dijelova, nazivi kojima se označuju obiteljski i rodbinski odnosi, nazivi dijelova tijela itd.), ali i riječi s kojima se korisnici mogu susresti u školi (npr. nazivi geometrijskih likova i tijela, glazbala, slova, vrsta riječi). Uz natuknice unesena su samo češća i prototipnija značenja, navedene pojednostavnjene definicije (u odnosu na osnovni modul) te dani kratki i jednostavni primjeri.

3. Struktura rječničkoga članka u modulu za učenike

Struktura rječničkoga članka u modulu za učenike prilagođena je učeniku nižih razreda osnovne škole. Stoga je jednostavnija nego u osnovnome modulu: u natuknici i gramatičkome bloku određeno je samo mjesto naglaska, gramatički blok sastoji se od punoga naziva vrste riječi te manjega broja oblika, rječničke se odrednice donose u napomeni (bez pokrata i ispred samoga značenja), definicije su jednorečenične, jednostavnije i prilagođenije učeniku, značenje riječi ilustrirano je kolokacijama ili rečenicama u jednostavnim primjerima te su navedeni sinonimi, antonimi i mocijski parnjaci određenih riječi (usp. Hudeček i Mihaljević 2018.). U modulu za učenike, za razliku od ostalih modula, natuknica je rastavljena na slogove. Pod natuknicama uvedene su podnatuknice s kojima bi se učenik mogao susresti u udžbenicima ili školi, npr. pod natuknicom *adresa* uvedena je podnatuknica *elektronička adresa*, pod natuknicom *godina – školska godina*, a pod natuknicom *park – park prirode* i *nacionalni park*. Kao i u osnovnome modulu, podnatuknice se mogu nalaziti i pod natuknicom i pod pojedinim značenjem. Podnatuknicama se pristupa kao i natuknicama, pa također imaju navedene primjere, sinonime, antonime i sl. Sinonimi i antonimi uvode se opisnom uputom, npr. pod natuknicom *klavir* navedeno je *Isto značenje ima riječ: glasovir*. Ta uputa može glasniti i *Isto značenje imaju riječi: ako riječ ima više sinonima*. Sinonimima se pristupa kao riječima zamjenjivima u kontekstu, pa su sinonimne riječi jednako definirane i imaju usporedive primjere, vidi 1. primjer.

1. primjer: Obrada imenica *klavir* i *glasovir* u modulu za učenike

klavir (klaviri) imenica

Rastavljanje na slogove: kla-vir

Klavir je žičano glazbalo s tipkama.

klavir i flauta, klavir i violina

Na klaviru se nalaze crne i bijele tipke.

Isto značenje ima riječ: glasovir

glasovir (glasoviri) imenica

Rastavljanje na slogove: gla-so-vir

Glasovir je žičano glazbalo s tipkama.

glasovir i flauta, glasovir i violina

Na glasoviru se nalaze crne i bijele tipke.

Isto značenje ima riječ: klavir

Antonimi se uvode izrazom *Suprotno značenje ima riječ: / Suprotno značenje imaju riječi.*; pa je kod natuknice *bjelogorica* navedeno *Suprotno značenje ima riječ: crnogorica* i obratno.

Kod glagola vidski su parnjaci uvedeni izrazom *Pogledaj i što znači glagol: / Pogledaj i što znače glagoli.*; pa je, primjerice, kod glagola *izići* navedeno *Pogledaj i što znači glagol: izlaziti*. Povratni su glagoli uvedeni kao podnatuknice, vidi 2. primjer.

2. primjer: Obrada glagola *gurati* u modulu za učenike

gurati (guram, gurao sam / gurala sam, gurat ću) glagol

Rastavljanje na slogove: gu-ra-ti

1. Gurati znači micati što s jednoga mjesta na drugo bez podizanja.

gurati bicikl, gurati kolica, gurati ormar

Pokvario se automobil, pa smo ga gurali do benzinske crpke.

2. Gurati znači trpati što u tijesan prostor.

gurati odjeću u torbu, gurati papire u ladicu

Lucija je gurala prste u kavez, pa je preplašila svoju papigu.

• **gurati se**

1. Gurati se znači prolaziti ili probijati se kroz što.

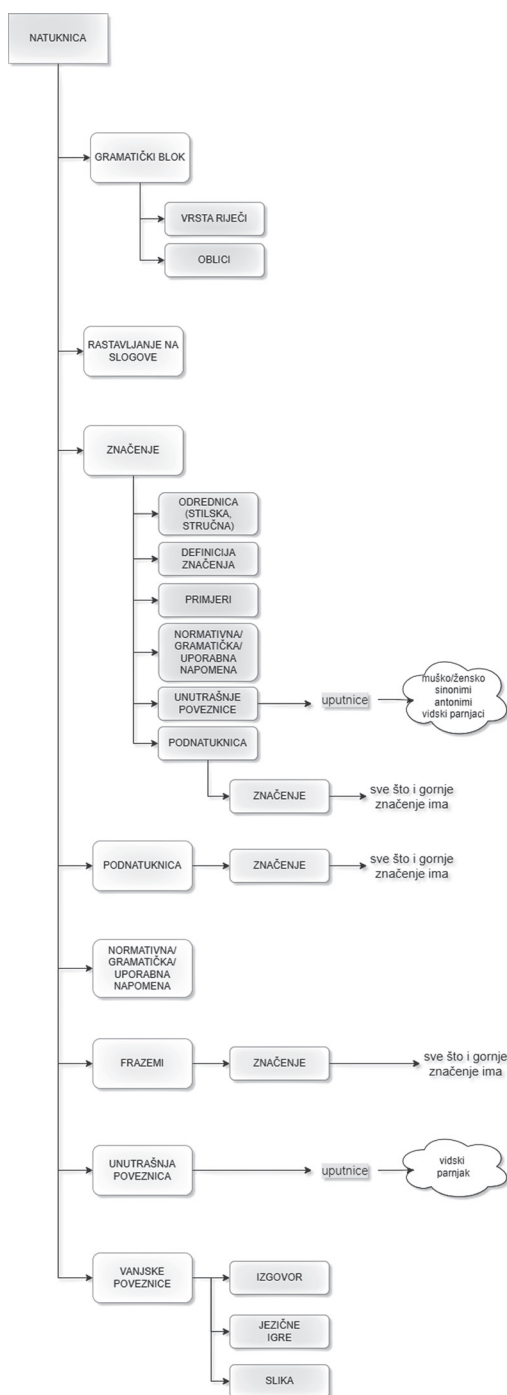
gurati se i čekati

Molimo vas da se ne gurate u redovima.

2. Gurati se znači nametati se i otimati mjesto drugima.

gurati se u politiku, gurati se u prvi plan

Struktura rječničkoga članka u modulu za učenike prikazana je na 1. slici.

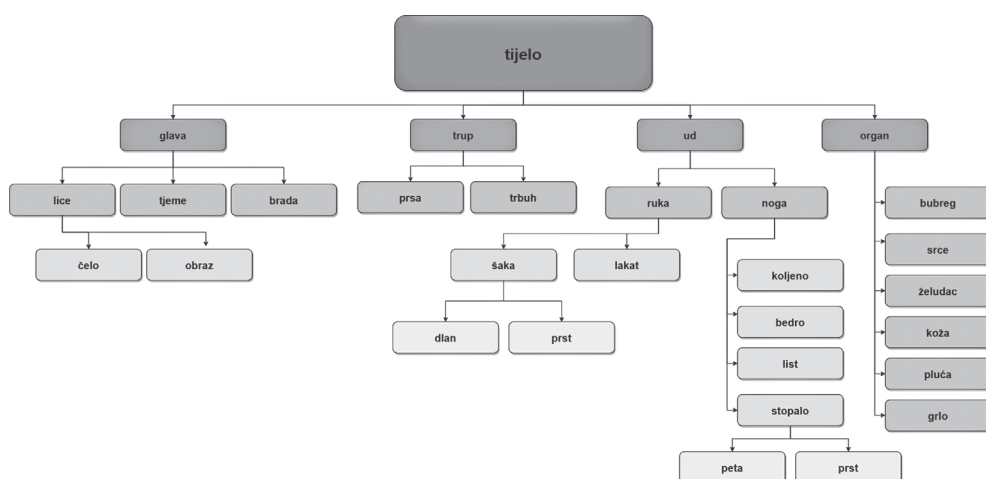

1. slika: Maksimalna struktura rječničkoga članka u modulu za učenike

4. Obrada natuknica

4.1. Obrada imenica

U obradi imenica obrađivači polaze prije svega od zatvorenih skupina, koje obrađuje jedan obrađivač kako bi obrada bila ujednačena. Zatvorene su skupine u obradi npr. biljke, životinje, prijevozna sredstva, pribor za jelo, obuća i odjeća, glazbala, kovine, geometrijski likovi i geometrijska tijela, oborine, obroci, oruđe, oružje, osjetila, planeti, građevine, prostorije (uz kuću i dijelove kuće), dani u tjednu, mjeseci, tijelo i dijelovi tijela, sportovi i sl. Na taj je način obrađivaču olakšana obrada i ima lakši uvid u značenjske odnose (osobito hiperonimne i meronimne), što olakšava uspostavu ujednačenih definicija, donošenje sukladnih primjera te stvaranje jasna sustava. Pritom s pomoću hijerarhijskih odnosa i taksonomija obrađivač stvara osnovu za definicije. Takva je osnova tijekom obrade izrađena, primjerice, za tijelo i dijelove tijela, vidi 2. sliku.

2. slika: Prikaz dijela hijerarhijskih odnosa za tijelo i dijelove tijela

S pomoću uspostavljenih hijerarhijskih odnosa lakše je stvoriti ujednačene definicije, stoga je tijelo definirano kao 'sustav svih organa, kostiju i mišića u ljudi i životinja' te je kao drugi primjer navedena rečenica u kojoj je istaknuto koji su dijelovi tijela. Kao jedan od dijelova navedeno je lice, koje je definirano kao 'prednja strana glave, dio glave koji se nalazi između ruba kose i brade'. Čelo, koje je u primjeru navedeno kao *dio lica*, tako je i definirano – kao 'dio lica između ruba kose i očiju'. Na isti su način obrađene sve natuknice zatvorenih skupina među kojima je bilo moguće uspostaviti hijerarhijske odnose. Obrada natuknica koje se odnose na dijelove tijela prikazana je u 1. tablici.

1. tablica: Dijelovi natuknica koji se odnose na dio leksika za tijelo i dijelove tijela s istaknutim meronimnim odnosima

natuknica	obrada (samo za prva značenja, koja su povezana s ljudskim ili životinjskim tijelom)
tijelo	tijelo (tijela) imenica Rastavljanje na slogove: tije-lo 1. Tijelo je sustav svih organa, kostiju i mišića u ljudi i životinja. <i>ljudsko tijelo, životinjsko tijelo</i> <i>Glava, trup, udovi i organi dijelovi su tijela.</i>
glava	glava (glave) imenica Rastavljanje na slogove: gla-va 1. Glava je dio ljudskoga ili životinjskoga tijela u kojemu je mozak. <i>ćelava glava, malena glava, velika glava</i> <i>Lice, tjeme i brada dijelovi su glave.</i>
lice	lice (lica) imenica Rastavljanje na slogove: li-ce Lice je prednja strana glave, dio glave koji se nalazi između ruba kose i brade. <i>Marija ima lijepo okruglo lice.</i> <i>Čelo, obraz, oči, nos i usne dijelovi su lica.</i>
čelo	čelo (čela) imenica Rastavljanje na slogove: če-lo 1. Čelo je dio lica između ruba kose i očiju. <i>visoko čelo, nisko čelo</i> <i>mrštiti čelo</i>

Dok tijelo i dijelovi tijela mogu poslužiti kao primjer meronomnih odnosa, u obradi natuknica koje se odnose na životinje može se vidjeti obrada taksonomski uređenih natuknica. Osnovna je struktura natuknice u obradi „natuknica je hiperonim / majčinski čvor u taksonomiji te opis životinje koji je značenjski isključuje od kohiponima / sestrinskih čvorova u taksonomiji” (o taksonomijama Cruse 1986. prema Raffaelli 2015: 231). Budući da se među 3000 riječi u učeničkome modulu nalaze samo nazivi za životinje koje se često spominju i koje se jasno razlikuju, nije bilo teško jasno značenjski razgraničiti jedan kohiponim od drugoga, odnosno u definiciju unijeti jasna obilježja jedne životinje kako bi se s pomoću tih obilježja jasno razlikovala od drugih životinja. Tako se, primjerice, *svinja* definira kao ‘domaća životinja koja ima široku ravnu njušku, četiri kratke noge, debelo tijelo i kovrčav rep’. *Domaća životinja* pritom je definirana kao ‘životinja koja je pripitomljena i služi za rad, čuvanje kuće ili hranu’, a *životinja* kao ‘svako biće osim čovjeka koje uzima hranu i kreće se’. U učeničkome modulu prednost je u opisu životinje dana izgledu životinje, a ne npr. namjeri uzgoja. *Fazan* je definiran kao ‘ptica s velikim repom i lijepo obojenim perjem

koja živi uz polja i rubove šuma' (u starijim se rječnicima *svinja* definira kao 'domaća životinja koja se uzgaja radi mesa, masti i kože', a *fazan* kao 'divlja ptica šarena perja koja se lovi zbog ukusna mesa'). Iako su informacije o uzgoju i namjeni možda korisne odraslom korisniku, iz dječjega su modula izostavljene s pretpostavkom da je djetetu dovoljno vizualizirati životinju kako bi shvatilo o kojoj je životinji riječ. Definicije su podržane slikom. Primjer obrade naziva životinja prikazan je u 2. tablici.

2. tablica: Prikaz obrađenih naziva za životinje s istaknutom strukturom definicije

natuknica	definicija (natuknica – <i>hiperonim</i> – <i>razlikovno obilježje</i>)
svinja	Svinja je <i>domaća životinja</i> <u>koja ima široku ravnu njušku, četiri kratke noge, debelo tijelo i kovrčav rep.</u>
ovca	Ovca je <i>domaća životinja</i> <u>kojoj je tijelo prekriveno vunom.</u>
jelen	Jelen je <i>divlja životinja</i> <u>koja živi u šumi i ima četiri noge i velike rogove na glavi.</u>
vuk	Vuk je <i>divlja životinja</i> <u>slična psu koja ima šiljatu njušku i uši te grmolik rep.</u>
leptir	Leptir je <i>kukac</i> <u>koji ima dva para širokih obojenih krila.</u>
papiga	Papiga je <i>ptica</i> <u>sa šarenim perjem i svinutim kljunom koja može oponašati ljudski glas.</u>
zmija	Zmija je <i>gmaz</i> <u>koji ima izduženo tijelo bez nogu i kreće se puzeći.</u>
som	Som je <i>slatkovodna riba</i> <u>koja ima široku glavu sa šest dugačkih brkova.</u> (<i>riba</i> je definirana kao 'životinja koja živi u vodi, diše škragama i ima peraje za plivanje' te su kao podnatuknice navedene <i>slatkovodna riba</i> 'riba koja živi u rijeci ili jezeru' i <i>morska riba</i> 'riba koja živi u moru')

Pri obradi naziva *bjelogorica*, *crnogorica* i *cvijeće* u rečeničnome su primjeru navedeni svi kohiponimi koji se i sami obrađuju kao zasebne natuknice u modulu za učenike, vidi 3. tablicu. U tim je slučajevima rečenični primjer izvor dodatne informacije o tome koje vrste biljaka pripadaju u bjelogoricu ili crnogoricu. Istodobno ih učenik može potražiti u rječniku.

3. tablica: Prikaz obrade natuknica *bjelogorica* i *crnogorica* te pojedinih kohiponima

natuknica	obrađa
bjelogorica	bjelogorica imenica Rastavljanje na slogove: bje-lo-go-ri-ca Bjelogorica je listopadno grmlje i drveće kojemu u hladnijemu dijelu godine otpada lišće. <i>U bjelogoricu pripadaju breza, bukva, hrast, jablan, kesten i vrba.</i> Suprotno značenje ima riječ: <u>crnogorica</u>

breza	breza (breze) imenica Rastavljanje na slogove: bre-za Breza je listopadno drvo bijele kore i rijetke krošnje. <i>bijela breza, mlade breze</i>
vrba	vrba (vrbe) imenica Rastavljanje na slogove: vr-ba Vrba je listopadno drvo ili grm koji raste uz vodu i ima izdužene listove. <i>bijela vrba, žalosne vrbe</i>
crnogorica	crnogorica imenica Rastavljanje na slogove: cr-no-go-ri-ca Crnogorica je vazdazeleno igličasto grmlje i drveće kojemu u hladnijem dijelu godine ne otpadaju iglice. <i>U crnogoricu pripadaju bor, čempres, jela i smreka.</i> Suprotno značenje ima riječ: <u>bjelogorica</u>
bor	bor (borovi) imenica Rastavljanje na slogove: bor; bo-ro-vi 1. Bor je visoko vazdazeleno drvo dugih iglica. <i>crni bor, primorski bor, šuma borova</i> 2. Bor je božićno drveće. <i>kititi bor na Badnjak</i>
smreka	smreka (smreke) imenica Rastavljanje na slogove: smre-ka Smreka je visoko vazdazeleno drvo s češerom koji visi. <i>crna smreka, sadnice smreke</i>

Primjeri su za imenice jednostavne kolokacije ili rečenice u kojima se nastoji upotrebljavati riječi koje se nalaze u rječniku (kako bi korisnik mogao provjeriti značenje još koje riječi ako je ne razumije). Također, kao primjeri za neke su natuknice navedeni naslovi priča ili pjesama za djecu. Tako je, primjerice, kod natuknica *vuk* i *kozlič* kao primjer navedeno *Vuk i sedam kozlića*. Nakon zatvorenih skupina imenica provjereno je koje imenice dotad nisu obrađene te su obrađene i one.

4.2. Obrada glagola

Temeljno je načelo pri obradi glagola bilo isto kao i kod imenica – uspostaviti sustav u koji se lako mogu dodavati novi glagoli. Glagoli su obrađivani i povezivani tako da se vidski parnjaci te glagoli suprotna značenja oprimjeruju na isti ili sličan način. U gramatičkome bloku označeno je mjesto naglaska te su navedeni sadašnje vrijeme (prezent), prošlo vrijeme (perfekt) s glagolskim pridjevom radnim muškoga i ženskoga roda te buduće vrijeme (futr prvi), primjerice – *raditi*: radim, radio sam /

radila sam, radit ću; *doći*: dođem, došao sam / došla sam, doći ću). Struktura je definicije *Glagol znači ...*, definicije su jednostavnije nego u modulu za odrasle govornike te su vidski parnjaci, sinonimi i antonimi uvedeni eksplicitnije, podrazumijevajući to da djeca nemaju metajezičnoga i metaleksikografskoga znanja za razumijevanje uputnica. Stoga je uputa za vidske parnjake *Pogledaj i što znači glagol*;, za sinonime *Isto značenje ima riječ*:. i antonime *Suprotno značenje ima riječ*:. (kao i kod imenica, pridjeva i priloga). Napomena o vidskome parnjaku donosi se na kraju rječničkoga članka ako se značenja svršenoga i nesvršenoga glagola podudaraju, odnosno razlikuju samo po oznaci svršenost/nesvršenost. Glagoli sa sastavnicom *se* uvedeni su kao podnatuknice. U definicijama glagola unesena je dopuna ako glagol ima jedan valencijski obrazac koji do neke mjere definira i značenje. Odnosno, ako je dopuna u kojemu padežu specifična za jedno značenje, ona je načelno unesena u definiciju. Definicija glagola *prijetiti* glasi *Prijetiti komu znači strašiti koga riječima ili postupcima. i Prijetiti znači postojati kao opasnost.* (vidi se da se valencijski obrazac razlikuje u različitim značenjima). U 3. primjeru pokazuje se obrada glagola *gubiti* i *izgubiti*.

3. primjer: Obrada glagola *gubiti* i *izgubiti* u modulu za učenike

gubiti (gubim, gubio sam / gubila sam, gubit ću) glagol

Rastavljanje na slogove: gu-bi-ti

1. Gubiti znači zaboravljati gdje se što nalazi.

gubiti kišobrane, gubiti ključeve, gubiti olovke
Moja mama često gubi ključeve od stana.

2. Gubiti znači ostajati bez koga ili čega.

gubiti kilograme, gubiti koncentraciju, gubiti kosu, gubiti prijatelje

Gubim koncentraciju ako učim uz upaljen televizor.

3. Gubiti znači doživljavati neuspjeh ili poraz u igri, natjecanju ili bitci.

gubiti rat, gubiti utakmicu, gubiti u igri
Gubimo ako uskoro ne zabijemo koš!

• gubiti vrijeme

Gubiti vrijeme znači trošiti vrijeme ne radeći ništa korisno.

Nemoj gubiti vrijeme, radije čitaj knjigu ili se setaj!

gubiti se

Gubiti se znači postajati sve manje vidljiv.

gubiti se u daljini, gubiti se u magli

Pogledaj i što znači glagol: izgubiti

izgubiti (izgubim, izgubio sam / izgubila sam, izgubit ću) glagol

Rastavljanje na slogove: iz-gu-bi-ti

1. Izgubiti znači zaboraviti gdje se što nalazi.

izgubiti kišobran, izgubiti ključeve, izgubiti olovku

Ne znam gdje sam izgubio kišobran.

2. Izgubiti znači ostati bez koga ili čega.

izgubiti kilograme, izgubiti koncentraciju, izgubiti kosu, izgubiti prijatelje

Ti si moj najbolji prijatelj i ne želim te izgubiti.

3. Izgubiti znači doživjeti neuspjeh ili poraz u igri, natjecanju ili bitci.

izgubiti rat, izgubiti utakmicu, izgubiti u igri
Naša momčad jako dugo nije izgubila.

• izgubiti se

Izgubiti se znači slučajno skrenuti s poznatoga puta, otići u nepoznato.

izgubiti se u novome gradu, izgubiti se u šumi

Pogledaj i što znači glagol: gubiti

4.3. Obrada zamjenica

Osobne su zamjenice definirane kao npr. *ja* ‘osoba koja govori ili piše’, *ti* ‘osoba kojoj se govori i piše’, *on* ‘muška osoba, životinja ili predmet o kojemu se govori ili piše’. Višesložne su zamjenice (npr. *ona, oni*) rastavljene na slogove, a u primjerima se nalaze jednostavne okoline u kojima je zamjenica u nominativu (npr. za *ona* definicija *Ona je ženska osoba, životinja ili predmet o kojemu se govori*, primjeri *ona i on, ona i one* te *To je Ana, ona je moja prijateljica.*). Dva su značenja navedena kod zamjenice *vi* te je navedena napomena koja se odnosi na razliku u pisanju velikoga i maloga početnog slova, vidi 4. primjer.

4. primjer: Obrada zamjenice *vi* u modulu za učenike

vi zamjenica

1. Vi označuje skupinu osoba kojima se govori ili piše.

vi i mi, vi i oni, vi i vaš

Ivane i Luka, želite li i vi soka?

2. S Vi se obraćamo osobi koju poštujemo.

ja i Vi, Vi i Vaš

Učiteljice, treba li Vam pomoć?

- Kad se obraćamo jednoj osobi iz poštovanja, govorimo joj *Vi*, a riječi *Vi* i *Vaš* pišemo velikim početnim slovom. Primjerice, u pismu učiteljici napisat ćemo *Srdačno Vas pozdravlja Vaš učenik*. Kad se obraćamo dvjema osobama ili skupini osoba, riječi *vi* i *vaš* pišemo malim početnim slovom. Primjerice, u pismu prijateljima napisat ćemo *Srdačno vas pozdravljaju vaši prijatelji*.

Ista je napomena navedena kod posvojne zamjenice *vaš*. Kod posvojnih je zamjenica u gramatičkome bloku naveden muški, ženski i srednji rod s označenim mjestom naglasaka, npr. **moj** – mo^j, mo^ja, mo^je, **tvoj** – tv^oj, tv^oj>a, tv^oj>e itd.

4.4. Obrada pridjeva

U gramatičkome bloku pridjeva naveden je muški i ženski lik te komparativ i superlativ, a u svim je oblicima označeno mjesto naglasaka. U definiciji pridjeva sadržana je informacija o živosti entiteta koji pridjev opisuje. Primjeri su pridjeva za žive entitete *lijen* i ćelav, *lijen* kao ‘onaj koji ne voli i ne želi raditi’, a ćelav kao ‘onaj koji je bez kose’. Definicije su pridjeva koji se odnose na neživo, kao npr. *dalek* i *jeftin*, ‘ono što je na velikoj udaljenosti u prostoru ili vremenu’ za *dalek* i ‘ono što ima nisku cijenu, što malo stoji’ za *jeftin*²¹⁴. Definicija, dakle, sadržava informaciju o tome odnosi li se pridjev na živo (kad se opis uvodi s *onaj koji*) ili na neživo (kad se uvodi

²¹⁴ Ovdje valja naglasiti da se u modulu za učenike navode češća i prototipnija značenja, pa kod pridjeva *jeftin* neće biti navedena prenesena, specifičnija ili pogrdna značenja, koja su navedena u osnovnome modulu (npr. 3. pren. ‘Jeftin je koji malo vrijedi, koji je loš, slab, neuvjerljiv.’ i 4. pren. ‘Jeftin je prost, vulgaran.’). Izostavljena su i pogrdna prenesena značenja npr. za životinje (*kokoš* 3. pren. ‘Kokoš je glupa (obično ženska) osoba koja mnogo priča.’).

s *ono što*).²¹⁵ Živost se može iščitati i u primjerima, pa su tako npr. kod *lijen* primjeri *lijeni čovjek*, *lijena mačka* (živo), a kod *dalek* – *daleka zemlja*, *daleka prošlost* (neživo). Ako se koji pridjev može odnositi i na živo i na neživo, definicija započinje izrazom koji upućuje na živo, *onaj koji*. Primjer je takva pridjeva pridjev *spor*, koji se može odnositi i na živo i neživo, pa mu definicija glasi *Spor je onaj koji što radi vrlo polako.*, a primjeri su *spor čovjek*, *spor vlak*. Kod nekih se pridjeva jedno značenje može odnositi samo na živo, a drugo samo na neživo te je u njihovoj obradi jasno vidljiva razlika. Primjer je takva pridjeva pridjev *zdrav*, čija se prva definicija odnosi na živo, a druga na neživo, vidi 5. primjer.

5. primjer: Obrada pridjeva *zdrav* u modulu za učenike

zdrav (zdrava, zdravo; zdraviji, najzdraviji) pridjev

Rastavljanje na slogove: zdrav; zdra-vi

1. Zdrav je onaj koji je dobra zdravlja, onaj koji nije bolestan ili ozlijeđen.

zdrav čovjek, zdrava žena, zdravo dijete

Želim ti sretan rođendan i da nam ostaneš zdrava, sretna i marljiva!

Suprotno značenje ima riječ: bolestan

2. Zdravo je ono što koristi zdravlju.

zdrav način života, zdrava hrana, zdrava klima

Učenici razvijaju zdrave navike.

4.5. Obrada priloga, brojeva i nepromjenjivih riječi

Prilozi su podijeljeni ovisno o načinu postanka, pa je kod otpridjevnih priloga naveden gramatički blok u kojemu se navodi komparativ i superlativ (npr. *rado* – *radije*, *najradije*, *puno* – *više*, *najviše*). Definicija je priloga strukturom slična strukturi definicija glagola, pa je tako primjerice definicija priloga *rado* *Rado znači s voljom, sa zadovoljstvom, od srca.*, s primjerima *rado čitati*, *rado pomoći* i *Rado ću ti pomoći sa zadaćom*. Kod nepromjenjivih je priloga, kod kojih katkad nije moguće uspostaviti takvu definiciju, definicija strukturom slična definiciji drugih nepromjenjivih riječi, bez hiperonima i s naglaskom na funkciju riječi (npr. *koliko*: *Koliko uvodi pitanje o količini čega.* ili *zašto*: *Zašto uvodi pitanje o razlozima zbog kojih se što dogodilo.*). Tako su definirane i čestice (npr. *da*: *Da izriče odobravanje ili potvrdu.*) i usklici (npr. *hej*: *Hej služi za dozivanje i privlačenje čije pozornosti.*). Brojevi su definirani kao *brojevi* (s mišlju da učenici još u prvome razredu usvoje naziv *broj*) te je u definicijama tipski navedena brojka kao obilježje te prethodnik i sljedbenik. Definicija broja *deset* glasi *Deset je broj koji se obilježuje s 10, za jedan je veći od broja devet i za jedan manji od broja jedanaest*. Razlike u definiranju promjenjivih i nepromjenjivih brojeva nema.

²¹⁵ Iako se s *onaj koji* i *ono što* napušta leksikografsko načelo o obradi pridjevnih riječi (čija definicija započinje samo s *koji*, npr. u Šonje 2000., Anić 1994., Hudeček i Mihaljević (ur.) 2012., VRH 2015.), obrađivači su ovdje svjesno odstupili od toga načela zbog metodoloških razloga, odnosno zbog mišljenja da je djetetu jednostavnija i kognitivno primjerenija definicija koja započinje s *onaj* odnosno *ono*.

5. Normativne i uporabne napomene kao dio rječničkoga članka

Važan su dio modula za učenike normativne i uporabne napomene koje se donose izravno uz natuknicu na koju se odnose (dostupni su, dakle, bez vanjske poveznice i dodatnih pretraživanja). Savjeti koji se nalaze u modulu za učenike nalaze se i na portalu *Hrvatski u školi* (hrvatski.hr), u rubrici *Savjeti* (hrvatski.hr/savjeti) (usp. Hudeček i Mihaljević 2022., i poglavlje *Baza jezičnih savjeta za učenike nižih razreda osnovne škole*). Temeljno je načelo da savjeti moraju biti jasni i sustavni te da se odnose na česte jezične pogreške. Normativne se napomene u *Mrežnikovu* modulu za učenike mogu podijeliti na napomene koje se odnose na:

1. mocijski parnjak (npr. *pisac* – *spisateljica*, *ribar* – *ribarica*; vidi 6. primjer)
2. promjenu značenja ovisno o obliku
 - a. množina (npr. *sat* – *satovi*, vidi 7. primjer)
 - b. akuzativ (npr. *miš* – *miš/miša*)
 - c. rod (npr. heteroklit *bol* u kojemu dolazi do pomaka u značenju, vidi Marković 2013: 288)
3. promjenu značenja ovisno o velikome početnom slovu (npr. *Mjesec* – *mjesec*, *Sunce* – *sunce*, *Zemlja* – *zemlja*, *Vi* – *vi*)
4. kraćenje jata i slogovanje (npr. *cvijet* – *cvjetovi*, *blijed* – *bljeđi*)
5. davanje prednosti domaćoj riječi pred stranom (npr. *e-mail* > *e-pošta*, *e-adresa*, vidi 8. primjer)
6. davanje prednosti standardnojezičnoj riječi ili obliku pred razgovornom (npr. *lift* > *dizalo*, *dućan* > *trgovina*, *avion* > *zrakoplov*, *izaći* > *izići*, vidi 9. primjer)
7. razlikovanje padežnih oblika (npr. *kći* i *kćer*).

Primjeri normativnih napomena (jezičnih savjeta) uklopljenih u rječnički članak u modulu za učenike nižih razreda u *Mrežniku* nalaze se u 6., 7., 8. i 9. primjeru.

6. primjer: Obrada imenice *pisac* u modulu za učenike s napomenom o mocijskome parnjaku

pisac (pisci) imenica

Rastavljanje na slogove: pi-sac

Pisac je muškarac koji piše književna djela.

pisac i novinar, pisac i pjesnik

Ratko Zvrko i Zvonimir Balog poznati su hrvatski pisci.

ŽENSKO: spisateljica

• Pisac je muškarac koji piše književna djela. Spisateljica je žena koja piše književna djela. Spisateljice su žene koje pišu književna djela. Pisci su muškarci koji pišu književna djela, ali i muškarci i žene koji pišu književna djela. Dakle, Marko je pisac, Lucija je spisateljica, Marko i Luka su pisci, Lucija i Ana su spisateljice, a Lucija, Ana, Marko i Luka su pisci.

7. primjer: Obrada imenice *sat* u modulu za učenike s napomenom o pomaku u značenju u množini

sat (sati ili satovi) imenica

Rastavljanje na slogove: sat; sa-to-vi

1. Sat je mjerna jedinica za vrijeme koja se sastoji od šezdeset minuta.

Kratika je za sat h.

sat i minuta, sat i sekunda

Luka spava najmanje osam sati dnevno.

2. Sat je uređaj za mjerenje vremena.

ručni sat, zidni sat, džepni sat

Mihael u sobi ima veliki sat sa slikom Supermana i Batmana.

• Riječ *sat* ima različitu množinu ovisno o značenju u kojemu se upotrebljava. Ako se značenje riječi *sat* odnosi na vrijeme, množina je kratka, npr. *U školi sporo prolaze sati.* ili *Utakmica počinje u 8 sati.* Ako se značenje odnosi na uređaj za mjerenje vremena, množina je duga, npr. *Svi muški satovi sniženi su 50 %.*

8. primjer: Obrada imenice *pošta* u modulu za učenike sa savjetom uz podnatuknicu *elektronička pošta*, koji se odnosi na uporabu strane riječi

pošta (pošte) imenica

Rastavljanje na slogove: po-šta

1. Pošta je ustanova koja se bavi preuzimanjem i dostavljanjem pošiljaka te uplatom i isplatom novca.

Luka i Vinko zaposleni su u pošti.

Hrvatska pošta osnovana je 1999. godine.

• **elektronička pošta**

Elektronička pošta mrežni je računalni sustav za slanje i primanje poruka u elektroničkome obliku.

elektronička pošta i SMS, elektronička pošta i telefon

Lana je dobila račun za mobitel elektroničkom poštom.

• Umjesto naziva *elektronička pošta* često se upotrebljava naziv *e-pošta*, a u razgovoru i engleski naziv *e-mail* (katkad samo *mail*). *E-mail* pritom može označavati i elektroničku poštu i elektroničku poruku koja je poslana elektroničkom poštom, pa se može reći *Poslat ću Vam uplatnicu e-mailom.* (elektroničkom poštom ili e-poštom) ili *Dobio sam e-mail.* (elektroničku poruku ili e-poruku). Ipak, u hrvatskome standardnom jeziku umjesto engleskoga izraza *e-mail* bolje je upotrebljavati *e-poruka* ili *e-pošta*.

2. Pošta su pisma, razglednice i čestitke koje prenosi i dostavlja istoimena ustanova.

Poštar ima punu torbu pošte.

Obitelj Marić danas nije dobila nikakvu poštu.

3. Pošta je zgrada u kojoj se nalazi istoimena ustanova.

pošta i ambulanta, pošta i ljekarna

Iza pošte nalazi se veliko parkiralište.

U odnosu preporučene i nepreporučene natuknice doneseno je pravilo da se s nepreporučene natuknice upućuje na preporučenu uz napomenu, a preporučena se ne povezuje s nepreporučenom u rubrici *Isto značenje ima riječ*., ali se ponavlja napomena. Primjerice, nepreporučena riječ *lift* ima uobičajen gramatički blok, definiciju, primjere, uputnicu i normativnu napomenu, a preporučena riječ *dizalo* ima sve isto osim uputnice, vidi 9. primjer.

9. primjer: Obrada natuknice *lift* (nepreporučene natuknice) i natuknice *dizalo* (preporučene natuknice) u modulu za učenike

lift (liftovi) imenica

Rastavljanje na slogove: lift; lif-to-vi

Lift je uređaj za dizanje i spuštanje ljudi i tereta u zgradama s više katova. v. dizalo
stubište i lift

Zgrada ima dva lifta.

• U hrvatskome standardnom jeziku umjesto riječi *lift* bolje je upotrijebiti riječ *dizalo*. Dakle, umjesto *Hoćemo li ići liftom ili pješice?* bolje je reći *Hoćemo li ići dizalom ili pješice?*

dizalo (dizala) imenica

Rastavljanje na slogove: di-za-lo

Dizalo je uređaj za dizanje i spuštanje ljudi i tereta u zgradama s više katova.
stubište i dizalo

Zgrada ima dva dizala.

Isto značenje ima riječ: lift

• U hrvatskome standardnom jeziku umjesto riječi *lift* bolje je upotrijebiti riječ *dizalo*. Dakle, umjesto *Hoćemo li ići liftom ili pješice?* bolje je reći *Hoćemo li ići dizalom ili pješice?*

Uporabna se napomena sustavno donosi za zbirne imenice (npr. *novorođenče – novorođenčad, pile – pilad*), vidi 10. primjer.

10. primjer: Obrada imenice *pile* u modulu za učenike s uporabnom napomenom

pile imenica

Rastavljanje na slogove: pi-le

Pile je mladunče kokoši.

kokoš i pile

Pile se izleglo iz jaja.

• Kao množinski oblik imenice *pile* upotrebljava se zbirna imenica *pilad*, npr. *Pilad hoda iza kokoši.*

6. Zaključak

Modul za učenike u *Mrežniku* sadržava 3000 natuknica koje se, kompleksnije obrađene, nalaze i u osnovnome modulu, a namijenjen je učenicima nižih razreda osnovne škole. Natuknice i njihova obrada u *Mrežniku* višestruko su prilagođeni učenicima – i njihovoj dobi, i *Nacionalnome kurikulumu nastavnoga predmeta Hrvatski jezik*, i metodičkim spoznajama relevantnim za ciljnu skupinu, ali i spoznajama primijenjene e-leksikografije. To među ostalim podrazumijeva da su definicije i primjeri jednostavniji nego u osnovnome modulu, broj značenja je smanjen, a u samoj

se strukturi rječničkoga članka nalaze savjeti i uporabne napomene. Pri izgradnji modula za učenike osobita se pozornost posvetila normama hrvatskoga standardnog jezika. Uz veoma rijetko navedene nestandardnojezične riječi, koje su u modulu navedene zbog izrazite čestote i potvrđenosti u korpusu (žargonizmi, kolokvijalni izrazi), uvijek je navedena uputnica na normativno prihvatljiv oblik, čime se nastoji razvijati učenička jezična kultura. Sve navedeno učeniku (a i roditelju) uvelike će pomoći pri usvajanju gradiva školskoga predmeta Hrvatski jezik.

S obzirom na to da za hrvatski jezik ne postoji interaktivni mrežni rječnik za djecu, pretpostavka je da će se dovršetkom projekta *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik* i modula za učenike nižih razreda osnovne škole zadovoljiti potreba te ciljne skupine da dobije primjeren e-rječnik. Taj rječnik, odnosno modul za učenike, pridonijet će razvijanju vještine snalaženja osnovnoškolske djece u e-rječniku te ih istodobno pripremiti za služenje drugim rječnicima. Naime, vjerujemo da je poznavanje temeljnih jezičnih priručnika poput pravopisa, gramatike i rječnika nužno za razvijanje jezične kulture od najranije dobi u kojoj počinje opismenjavanje, a na tome putu, nadamo se, bitnu će ulogu odigrati i *Mrežnikov* modul za učenike.

Izvori i literatura

- Anić, Vladimir. ²1994. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Novi Liber. Zagreb.
- Brozović Rončević, Dunja; Čavar, Damir. 2008. Hrvatska jezična riznica kao podloga jezičnim i jezičnopovijesnim istraživanjima hrvatskoga jezika. *Vidjeti Ohrid: referati hrvatskih sudionica i sudionika za XIV. međunarodni slavistički kongres*. Ur. Petrović, Bernardina; Samardžija, Marko. Hrvatsko filološko društvo – Hrvatska svečilišna naklada. Zagreb. 173–186.
- Cruse, Alan D. 1986. *Lexical Semantics*. Cambridge University Press. Cambridge – London – New York.
- Čilaš Šimpraga, Ankica; Jojić, Ljiljana; Lewis, Kristian. 2008. *Prvi školski rječnik hrvatskoga jezika*. Školska knjiga – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- Glastral, Jacqueline B.; Wolinsky, Sheila; Varilla Jones, Mary (ur.). ²2002. *Scholastic children's dictionary*. Scholastic Inc.
- Hudeček, Lana; Jozić, Željko; Lewis, Kristian; Mihaljević, Milica. 2016. *Prvi školski pravopis hrvatskoga jezika*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Josip; Mihaljević, Milica. 2022. Prefigirani glagoli u *Hrvatskome mrežnom rječniku – Mrežniku*. *Croatica* 46/66. 203–238.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica (ur.) 2012. *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga. Zagreb.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2017a. The Croatian Web Dictionary Project – Mrežnik. *Electronic lexicography in the 21st century. Proceedings of eLex 2017 conference*. Ur. Kosem, Iztok i dr. Lexical Computing CZ s.r.o. Brno – Leiden. 172–192.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2017b. Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik. *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika* 4/4. 1–8.

-
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2018. *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik*. Upute za obrađivače. Radna inačica. <http://ihjj.hr/mreznik/uploads/upute.pdf> (pristupljeno 2. veljače 2021.).
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2019. Uloga e-učenja i e-rječnika u usvajanju hrvatskoga jezika. *Dijete i jezik danas – Razvoj pismenosti u materinskom i inom jeziku. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem*. Ur. Majdenić, Valentina; Trtanj, Ivana; Živković Zebec, Vedrana. Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti. Osijek. 85–111.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2020. The *Croatian Web Dictionary – Mrežnik* Project – Goals and Achievements. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 46/2. 645–667. doi.org/10.31724/rihjj.46.2.11.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2022. Jezični savjeti u *Mrežniku* i *Jeni*. *Zbornik radova s drugoga međunarodnog znanstvenog skupa Kroatistika unutar slavističkoga, europskog i svjetskog konteksta (u povodu 25. godišnjice osnutka studija hrvatskoga jezika i književnosti u Puli)*. Ur. Mikulaco, Irena; Mikulaco, Daniel. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Pula. 43–72.
- Ljubešić, Nikola; Klubička, Filip. 2016. Croatian web corpus hrWaC 2.1. *Slovenian language resource repository CLARIN.SI*. <http://hdl.handle.net/11356/1064> (pristupljeno 2. veljače 2021.).
- Marković, Ivan. 2012. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Disput. Zagreb.
- Mihaljević, Josip. 2022. *Igrifikacija hrvatskoga mrežnog rječnika*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- Mihaljević, Milica. 2018. Hrvatski mrežni izvori za djecu i strance. *Вісник Львівського університету, Серія філологічна* 69. 75–89.
- Raffaelli, Ida. 2015. *O značenju: uvod u semantiku*. Matica hrvatska. Zagreb.
- Šonje, Jure (ur.). 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Školska knjiga. Zagreb.